

Aslan SALMANOV

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
aslan_salmanov@mail.ru

SƏMƏD VURĞUN ŞƏXSİYYƏTİ VƏ YARADICILIĞININ ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ MEMUAR ƏDƏBİYYATININ ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: memuar ədəbiyyatı, S.Vurğun, A.Adalis, X.R.Ulutürk, M.Vəkilov, H.Cavid, M.Müşfiq

Key words: memoir literature, S.Vurgun, A.Adalis, K.R.Uluturk, M.Vakilov, H.Javid, M.Mushfig

Ключевые слова: мемуарная литература, С.Вургун, А.Адалис, Х.Р.Улутурк, М.Векелов, Г.Джавид, М.Мушвиц

Ustad şair Səməd Vurğun, yaradıcılığı davamlı araşdırılan şair olmaqla yanaşı, haqqında ən çox xatirələr yazılan sənətkardır. Bu xatirələr içərisində şairin şəxsiyyəti və yaradıcılığını obyektiv işıqlandıran, bir yaradıcı şəxsiyyət kimi xarakterini açan, əsərlərinin tarixçələri – yazılma səbəbi, şəraiti və nəşr problemləri ilə sıx bağlı olan xatirələr az deyil. Onlar, əsasən, şairin ailə üzvlərinin, eləcə də dostlarının, yaradıcılıq əlaqələrində olduğu sənətkarların xatirələridir. Onlarda mühit-müəllif-mətn əlaqələrinin üzə çıxarılmasına imkan verən, şairin həyatı və yaradıcılığının naməlum məqamlarına aydınlıq gətirən kifayət qədər ədəbi-tarixi faktlar yer alıb. S.Vurğunun məşhur “Azərbaycan” şeirini, “Vaqif” dramını, “Aygün” poeması və bir çox başqa əsərlərini rus dilinə çevirmiş və şair haqqında bir neçə məqalə yazmış Adelina Adalisin şair haqqındakı xatirəsi də bu kontekstdədir. Onları istiqlal şairi Xəlil Rza Ulutürk Adelina Adalislə canlı ünsiyyət nəticəsində qələmə almışdır. Vəfatından sonra həyat yoldaşı Firəngiz xanım Ulutürk Xəlil Rzanın topladığı digər xatirələri də “Bir odlu gözləri, bir də xoş səsi” adlı kitabda çap etdirmişdir (kitabın redaktoru filologiya üzrə elmlər doktoru Ə.Əsgərli ona “Səməd Vurğun və Xəlil Rza Ulutürk” adlı çox dəyərli bir ön söz də yazmışdır) [1, s.5-9].

Kitabın əsas hissəsini Səməd Vurğun haqqında xatirələr təşkil edir. Adelina Adalisin xatirələri ədəbi-tarixi faktlarla daha çox təmaslaşır. Yəqin ki, səbəb onun ustad şairlə daha sıx və uzun müddət yaradıcılıq əlaqələrində olması və aralarında olan şəxsi münasibətlərin qarşılıqlı səmimiyyətə və inama söykənməsidir. A.Adalis həm şairin yaradıcılığı və şəxsiyyəti barədə yeni fikirlər irəli sürür, həm də daha çox onun təqib və təzyiqlərə məruz qaldığı zaman keçirdiyi psixoloji sarsıntılardan səbəblərinə aydınlıq gətirir. S.Vurğun haqqında söylədikləri ilə tanış olduqdan sonra X.Rzanın bu xanım haqqında gəldiyi qənaətə haqq qazandırmalı olursan: “Rus qələm dostları içində, bəlkə də Vurğunu ən çox tanıyan və sevən, məhz bu qadındır. 63 yaş olmasına baxmayaraq, həm bir şair, həm də bir insan kimi ruhən çox cavan qalan bu qadın Səməd Vurğun haqqında danışmaqdan doymur” [1, s.147].

S.Vurğunla 1930-31-ci illərdə tanış olan A.Adalis deyir: “Hələ o zaman hiss etmək olurdu ki, S.Vurğun gələcəkdə böyük şair olacaqdır. S.Vurğunun dili qılınc kimi kəskindi. Bir də paxıllıq, həsəd olduğunu bilmirdi. Dağ boyda ürəyi vardı. Onun bu keyfiyyətləri getdikcə öz poeziyasında əksini tapmağa başladı... Mən Səməd Vurğunu tərcümə etməklə fəxr edirəm. Səməd ilə işləmək səadətdir” [1, s.147].

A.Adalisin bu fikirləri də onun S.Vurğunun yaradıcılığı və şəxsiyyətinə dərinlən bələd olduğundan xəbər verir: “Bəziləri şeirdə aqlın, bəziləri hissini aparıcı rol oynadığını iqrar edirlər. “Ürək vasitəsilə fikirləşmək” tərəfdarları da az deyil. Səməd Vurğun axırıncının tərəfdarı idi. “Ürək vasitəsilə fikirləşməyi”, başqa sözlə desək, fikirlə hissini vəhdətini hər şeydən üstün tuturdu. Bunu “qızıl orta” adlandırırdı... S.Vurğun “dərin hisslərsiz, dərin təfəkkürsüz və tarixi bilməyən şair deyil” – cümləsini təkrar etməyi çox sevərdi... S.Vurğun göründüyündən qat-qat faciəli idi... Səməd Vurğun yaşamağı çox sevirdi. Eyni zamanda onda bir ölüm istəyi də var idi” [1, s.156].

A.Adalis “Muğan” poeması üzərində daha geniş dayanır və orijinal mülahizələr irəli sürür: “Muğan”ı tərcümə edərkən mənim ürəyimi iki duyğu qapladı: sevinc, bir də qorxu. Sevinirdim ki, S.Vurğun artıq yetişmişdir. “Muğan” yalnız onun deyil, həm də bütün sovet şeirinin ən qüdrətli əsərlərindən biridir. Bununla bərabər qorxurdum: çünki burada ölümü əvvəlcədən duymaq hissi (предчувствие смерти) var idi. Doğrudur, “Muğan” Səmədin vəfatından 8 il qabaq qələmə alınmışdır. Ancaq mənə elə gəlir ki, Səməd burada ömrünün qüruba yaxınlaşdığını hiss edir və bunu yalnız ayrı-ayrı misralarda deyil, poemanın ümumi ruhunda bildirir” [1, s.148]. Qənaətinin təsdiqi üçün poemadan nümunələr verən mütərcim “Muğan”ı–itiraf (исповед) adlandırır [1, s.148].

A.Adalis “Şair, nə tez qocaldın sən?!” , “Mən tələsmirəm”, “Unudulmuş tək məzar”, “Gödəkçə” kimi şeirlərdə S.Vurğunun ölümü əvvəlcədən hiss etməsinin səbəbini “Böyük şairlərin hamısının öz ölümünü qabaqcadan duymaq qabiliyyətinə malik olması” ilə (başqa sözlə uzaqgörənliklə) əlaqələndirir və “bu hissini S.Vurğunda daha güclü olduğunu diqqətə çatdırır” [1, s.148]. Və mülahizəsini müqayisələrlə əsaslandırmağa çalışır: “Dünya şairləri içində səadət dolu qəlbə və xoşbəxt taleyə malik olanı yalnız Hötedir. Qalan dahi şairlərin hamısı ya fəci qəlbə, ya da fəci taleyə malik olmuşlar... Ola bilər ki, sən xoşbəxt taleyə malik olasan: orden, şöhrət, pul, sevgi, nüfuz. Amma bununla bərabər fəci qəlbə malik ola bilsən. Rusiyanın əksər şairləri fəci qəlbə malikdir” [1, s.152]. Adalis S.Vurğunun daha çox Yeseninə bənzədir, amma, “poetik təfəkkürün genişliyinə görə” S.Vurğunun Yesenindən “böyük şair” hesab edir. Yesenini Səmədlə birləşdirən oxşarlıq kimi isə “hər ikisinin böyük şöhrətə, nüfuzə malik olduğu halda, həyatdakı bir sıra faktlar ilə barışa bilməmələrini” nümunə gətirir və sonra söylədikləri ilə S.Vurğunun “ölümlə əlaqəsi”nin – “ölümü qabaqcadan hiss etməsi”nin əsl səbəbini kifayət qədər açıqlamış olur. Bu açıqlama isə S.Vurğunun ölümü qabaqcadan hiss etməsinin heç də “uzaqgörənliklə” bağlı olmadığından xəbər verir: “S.Vurğun 1937-ci ilə bağlı olan faciələri görmüşdü. 1953-cü ildən sonra bu faciələr bütün çıpaqlığı ilə meydana çıxanda, Vurğunun daxili yaraları köz-köz olmuşdu, açılmışdı. Ömrünün son illərində Vurğun daha fikirli, daha pərişan idi. O, Müşfiqi həyəcansız, hətta bəzən göz yaşsız xatırlaya bilmirdi. Müşfiqin adı çəkiləndə tutunlaşıp, papiros yandırır, bəzən bir saat fikirləşir, yalnız düşünməyi üstün tuturdu... Hüseyin Cavid kimi böyük dramaturqun, Müşfiq kimi büllur istedadın məhv olmasını öz gözləri ilə görən və sonralar bunun ən çirkin vasitələrlə həyata keçirildiyindən xəbər tutan Səməd Vurğun kimi həssas bir sənətkar çoxmu ömür sürə bilirdi? Səmədin ölümü labüdü idi” [1, s.153]. A.Adalis fikrini davam etdirir: “Səmədin ölümünü yaxınlaşdıran səbəblərdən biri ürəyindəki fikirləri cilovlaması, acı deməməsi olmuşdur. S.Vurğun böyük mənəvi azadlıq tələb edən sənətkar, fitrətinə görə qəhrəman idi. Sərt həqiqəti deməkdən qorxmayan, maska yırtmaqdan çəkinməyən bir xilqətə malik idi. Digər tərəfdən S.Vurğun M.C.Bağırov kimilərinin qabağında susmağa məcbur olurdu. Özünü cilovlayırdı” [1, s.155]. Adalis S.Vurğunun özünə qəsd etmək istəməsinə də toxunur və əlavə edir: “Əlbəttə, bu, o demək deyil ki, S.Vurğun yaşamaq istəmirdi, əksinə, Səməddə iradə çox qüvvətli idi. Onda həyat eşqi də güclü olmuşdur. Bununla belə Səməddə iki düşüncə çarpışırdı. Ruslarda bir “şüur” sözü var, bir də “şüuraltı”. Səməddə “şüur” həyatın, “şüuraltı” ölümün tərəfində idi” [1, s.153].

S.Vurğunun öz ölümünü qabaqcadan duymasının səbəbini “böyük şairlərin uzaqgörənlik qabiliyyəti” ilə əlaqələndirilməsi ilə, haradasa razılaşmaq olar. Amma səbəb təkcə qabiliyyət deyildi və ya “uzaqgörənlik qabiliyyətinin” səbəbə bir o qədər də aidiyyəti yox idi. Əslində S.Vurğun öz ölümünü duymur, üstünə yeriyən vaxtsız ölümü, başqa sözlə, qətlə yetiriləcəyini aşkar görürdü və bu təhlükə 1948-49-cu illərdən – “Muğan” poemasını qələmə aldığı vaxtdan yox, xeyli əvvəl – 1930-cu illərin ortalarından, demək olar ki, ömrünün sonuna qədər şairi təhdid edirdi. Bu, şairin yaradıcılığında da izlərini qoyub:

*Döyür pəncərəmi qışın rüzgarı,
Vaxtsız ölümüdür üstümə gələn?!
Çəkilsin gecənin qaranlıqları,
Ömrə son sözü mü deməmişəm mən,
Vaxtsız ölümüdür üstümə gələn?!
(1935).*

Yaxud:

*Qərib bir səs gəldi bu gün qəlbimdən,
Ömrün baharında öləcəyəm mən...
(“Bir səs”, 1940);*

Yaxud:

*Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada...
(“Dağlar”, 1943);*

Yaxud:

*Bir şairin yalnız ömrü tor içində gedir bada,
Nə yazıq ki, bu sirrimi nə anlayan, nə duyan var.
(“Ah paxıllar!”, 1945);*

Yaxud:

*Başımın üstünü kəssə də ölüm,
Sağ əli baltalı bir cəllad kimi...
(“Dinlə, Xavər!”, 1949);*

Yaxud da:

*Böyük bir hünərim yoxdur bilirəm,
Bəzən öz-özümə baxıb gülmürəm.
Artıq can üstəyəm, artıq ölmürəm,
Şöhrətim quru bir sədir, a, "dostlar"
(A, "dostlar").*

Əlavə edək ki, A.Adalisin S.Vurğunun özünə qəsd etmək istəməsi ilə bağlı söylədikləri şairin əsərlərində də təsdiqini tapıb:

*...Rəzillər can atırlar ki, rübabım sınısın aləmdə,
Nəsibim, taleyim, haqqım-soyuq bir intihar olsun.*

S.Vurğunun intihar etmək istəməsi həm Məmməd Rahimin [2, s.140], həm də Vaqif Səmədoğlunun [3, s.79] xatirəsindən keçir.

Biz S.Vurğunun 1930-cu illərin əvvəllərindən, təxminən, ömrünün sonlarına qədər təqib və təzyiqlərə məruz qalması ilə bağlı geniş bir məqalə çap etdirmişik [4, s.3-24]. Həmin məqalədə şairin "proletariatın arxasınca gedən kommunist fırqəsi rəhbərliyi altında sosializm quran kəndlilərin, kolxozçuların əhval-ruhiyyəsini təsvir və ifadə etməməkdə... kəndi təsvir edərkən ondan bir qolçomaq ləzzəti almaqda... yaradıcılığının ilk dövründə qarşısına qoyduğu məsələlərin heç birini proletar sinfi nöqtəy-nəzəri ilə həll edə bilməməkdə, Azərbaycan işçi və kəndlilərinin revolyusion əli ilə bir daha qayıtmamaq üzrə tarixin arxivinə atılmış köhnə kəndin həsrətini çəkməkdə... köhnə patriarxal həyatı təsvir edərkən ruhlanıb, coşmaqda, yeni dünyanın yeni insanlarına gəldikdə isə səsi və rənginin zəifləməsində... Lenin-Stalin dünyagörüşünü səmimi olaraq bir çox şeirlərində göstərə bilməməkdə, şeiri, sənəti sosializm quruluşunun praktiki işlərindən, siyasətdən, partiya tarixindən ayırmaqda, şeiri kulturanın hər sahəsindən üstün tutmaqda və beləliklə də özünü bütün biliklərə qarşı qoymaqda... ən qüvvətli şeirlərində Sanılı kimi əski kəndi idealizə etməkdə... "Aygün" poemasında bolşevik partiyalılığı prinsipindən, sosializm realizmindən geri çəkilməkdə, sovet xalqının, sovet adamlarının simasını təhrif edən müvəffəqiyyətsiz, bədii cəhətdən sönük, zəif əsər yaratmaqda" və üstəlik millətçilikdə günahlandırılması dövrü mətbuatın köməkliyi ilə açıqlanır. Bu səbəbdən də bu yazımızda həmin məsələlərin üzərində dayanmağı lazım bilmirik. Lakin S.Vurğun–H.Cavid və S.Vurğun–M.Müşfiq, eləcə də S.Vurğun–M.C.Bağirov münasibətlərinə həm A.Adalis toxunduğuna, həm də indi müəyyən qüvvələr tərəfindən şairə qarşı haqsız ittihamlar irəli sürüldüyünə görə, bəzi məqamlara aydınlıq gətirməyi lazım bilirik.

S.Vurğunun Müşfiqin istedadını yüksək dəyərləndirməsi, onun taleyinə acıması A.Adalis kimi şairin qardaşı Mehdiخان Vəkilovun xatirələrindən də keçir: "Bu xəbər (Müşfiqin həbsi – A.S.) Səməd Vurğunun sarıtmışdı. Həmin gün biz Kommunist küçəsi ilə aşağı enirdik. Səməd dərin düşüncələr içində idi, o, ətraf aləmi tamamilə unutmuşdu, dinməz-söyləməz addımlayırdı. Biz Sabir bağına çatdıqda, Səməd Vurğun dayandı və mənim daha yaxşı eşidən sol qulağıma əylərək rusca "Poqib velikiy talant", – dedi. Səməd Vurğun ömrünün sonuna qədər Müşfiqi unuda bilmirdi" [5, s.137]. S.Vurğunun Müşfiqi unuda bilməməsi X.Rzanın H.Hüseynzadənin dilindən qələmə aldığı xatirədə də özünə yer alıb [1, s.43].

Xatirələrdən və öz çıxışlarından S.Vurğunun H.Cavidə də böyük hörmətlə yanaşdığı, yaradıcılığını yüksək dəyərləndirdiyi məlum olur: "Səməd Vurğun Hüseyn Cavidə çox sevirdi, onun poeziyasını, haqiqi şair təbiətini və şeir rübabını yüksək qiymətləndirirdi. Səməd həmişə Hüseyn Cavidin:

*Hər qulun cahanda bir pənahı var,
Hər əhli-halın bir qıbləgahı var.
Hər kəsin bir eşqi, bir Allahı var,
Mənim Tanrım gözəllikdir, sevgidir –*

misralarını böyük vəcdlə təkrar edərdi. Səməd gözəllik və məhəbbət haqqında bu qədər ülvi, şairanə və romantik nəğmədən sanki mənəvi qida alırdı. O, bir dəfə həmin misraları təsirli və şairanə bir ahənglə oxuduqdan sonra dedi ki, bu şeir parçasında Hüseyn Cavid insana məxsus olan ən ülvi və müqəddəs sifətləri, duyğuları, insan gözəlliyini və məhəbbəti Allah məqamına qaldırır, burada bir növ Nəsimi poeziyasının müqəddəs ruhunu duyuruq" [5, s.123].

Onu da qeyd edək ki, 1930-cu illərin tənqidində S.Vurğunun bəzi əsərləri, xüsusilə "Dəli şair" poeması ilə H.Cavidin "Azər" poeması arasında bir yaxınlıq olduğu [6, s.24] və S.Vurğunun R.Tofiq, T.Fikrət, Ə.Hamid yolunu "təqib etdiyi" də göstərilir [7, s.34]. Bunlardan əlavə, S.Vurğunun "Sızıltılarım" şeirini (1926) "Möhtərəm və əziz Hüseyn Cavidə" qeydi ilə yazması da onun böyük sənətkara hörmətini təsdiq edir. S.Vurğunun məqalə və çıxışlarında "hamımızın sevdiyi Cavid", "Cavidin yaradıcılığında biz şairlər üçün öyrənməli şeylər çoxdur" söyləməsi, hətta mövzularını Azərbaycan həyatından götürmədiyini xatırladanda belə onu "Böyük şair" ("Böyük bir şairin yazdığı dastan") adlandırması da gənc Səmədin H.Cavid sənəti və şəxsiyyətinə rəğbətini ifadə edir.

Ə.Vəliyevin xatirəsində də, S.Vurğunun böyük dramaturqun faciəsinə acıdığına şahid oluruq: "Bir gün işə gələn vaxt məni bikef gördü.

Dərhal yanına çağırırdı. Böyük şair və dramaturqumuz Hüseyn Cavid barəsində bəd xəbər eşidəndə, Səməd Vurğun həm sarsıldı, həm kövrəldi, həm kədərli dedi: “Kaş bir gün qabaq Cavid vəfat eliyəydi, heykəlini ucaldadıq” [8, s.126].

Əlavə edək ki, S.Vurğun Yİ-nin katibi olarkən 1937-ci ildə əksər sənətkarları, xüsusilə, H.Cavid və M.Müşfiqi gücü çatana və mümkün məqama qədər müxtəlif üsullarla müdafiəyə çalışıb. Şair çıxışlarından birində deyir: “S.Ordubadı yoldaş Kirov haqqında roman yazır. Yoldaş Mir Cəlal “Qayğılar” adlı roman yazmış... Bu roman kolxoz quruluşunu və həyatımızın inkişafını göstərən romandır. A.Şaiq “İki şam ağacı” adlı işçi həyatından alınmış roman yaratmaq istəyir. H.Cavid faşizm və müharibə əleyhinə yeni pyes yazmış. Bu günlərdə haman əsər oxunacaqdır. Müəyyən yoldaşlıq köməyi olduqdan sonra o, pyes üzərində çalışacaqdır... S.Rüstəm kolxoz quruluşundan poema yazmaq fikrindədir və bunu yazacaqdır. Yoldaş Müşfiq canlı insan temasından yazmaq istəyir. Əvvəl o, ziyalılar haqqında yazmaq istəyirdi, mən buna razı olmadım. Elə qərara gəlmişik ki, Müşfiq gedib, bir neçə ay kolxozda oturub, kolxoza dair bir şey yazsın” [9].

Nəzərə çatdıraq ki, Cavid də, Müşfiq də artıq “gedənlərin siyahısı”na daxil edilmiş və bundan Vurğun da xəbərdar idi. Buna baxmayaraq o, öz həyatını təhlükə altına qoyub, hər iki sənətkarı müdafiə edir (təkcə yazılacaq əsərlərin adı və mövzusu hər şeyi deyir). Təxminən bir aydan sonra başlanacaq kütləvi qırğının “ssenarisi” tamamlandığı bir məqamda S.Vurğun başa düşür ki, Müşfiq “ziyalılar haqqında” yazmaq, artıq “batmaqda olan gəmisini”ni xilas edə bilməyəcəkdir. Ümid edir ki, “kolxoza göndərilib, kolxoza dair bir şey” yazdırmaqla (məsul katib kimi), bəlkə dostunu bəladan xilas edə. S.Vurğunun işlətdiyi “bir şey” ifadəsi də məsələnin məğzinə aydınlıq gətirir. O demir ki, Müşfiq kolxoza dair “əsər” yazsın, deyir ki, “kolxoza dair bir şey” yazsın. Yəni bəladan canını qurtarsın. H.Cavidin də “gedənlərin siyahısı”na çoxdan salındığını nəzərə alsaq, S.Vurğunun onun da adını məhrəmliklə çəkməsi, ona yoldaşlıq köməyi göstəriləcəyini bildirməsi də eyni istəkdən qaynaqlanırdı. Təəssüf ki, S.Vurğun nə Cavidə, nə də Müşfiqi xilas edə bilmir, əksinə özü Yİ-nin rəhbərlərindən biri kimi “siyasi korluq” göstərməkdə, “millətçi ünsürləri qanadının altına almaqda” (Cavid və Müşfiqin adı daha çox çəkilib) günahlandırılır. O, 1937-ci ilin iyununda vəzifəsindən azad edilir, həbs ediləməsinə ciddi cəhdlər göstərilir... [10]

A.Adalısın M.C.Bağirovun S.Vurğuna münasibəti barədə söylədikləri isə “Mircəllad”ın özünün yazdığı izahatla təmaslaşır: “1935-1939-cu illərdə xalq düşmənlərinin kütləvi ifşa edilməsi dövründə Səməd Vurğunun əleyhinə çoxlu ifadələr var idi. Əsərlərində böyük səhvlərin və nöq-

sanların olmasına baxmayaraq, istedadlı şair olduğuna görə yoldaş Stalinin sanksiyası onu cəza orqanlarının həbsindən xilas etdi.

Bundan sonra (yəni Vurğunun xilasından – A.S.) bir neçə il keçdi və Səməd Vurğun belə bir xahişlə müraciət etdi: “Hüseyn Cavid və Abbas Mirzə Şərifzadənin həbsdən azad olub geri dönmələrinin bir yolunu tapmaq olmazmı?”. Ondan ötəri ki, sonuncu onun pyesində Xosrov rolunu oynayırdı. Yeri gəlmişkən, Hüseyn Cavid və Abbas Mirzə Şərifzadə Müsavat partiyasının liderlərindən idilər. Bununla bağlı biz onu möhkəm tənqid etdik və xəbərdarlıq etdik ki, əgər biz onu keçmiş müəllimindən ayırmışıqsa, bu, o demək deyil ki, o, bundan sui-istifadə etməlidir. Millətçilik ruhu qoxuyan şəirlərindəki ciddi səhvlərə və yanlışlıqlara görə mən şəxsən onu tez-tez tənqid etmişəm. O, necə vardsa, görünür, qatı millətçi kimi elə də qalib və hər an keçmişə görə intiqam almağa hazırdır. Onun qatı müsavətçilər olan Hüseyn Cavid və Abbas Mirzə Şərifzadə kimi müəllimləri vardır...” [11]

Ədəbi mətnlərin tarixçələrinin, eləcə də sənətkarın bütövlükdə yaradıcılığının öyrənilməsində ən mötəbər mənbə sayılan avtoqraflar və əsərlərin müəllifin sağlığında çap nüsxələri ilə yanaşı, memuar ədəbiyyatı, o sıradan da xatirələr böyük əhəmiyyət kəsb edir. Biz o xatirələri nəzərdə tuturuq ki, faktlara, dəlil və sübutlara əsaslınsın, həmçinin də söylənənlər sənətkarın öz əsərlərində təsdiqini tapsın, yaxud, bir xatirədə toxunulan hər hansı bir məqam digər xatirələrlə təmaslaşsın. Araşdırmalar A.Adalısın S.Vurğun haqqındakı xatirələrinin sadalanan aspektləri ehtiva etdiyini təsdiqləyir. Onlar S.Vurğunun yaşadığı dövrün mürəkkəbliyi və ziddiyyətlərini dərk etməyə, yaradıcılığı haqqında yeni və obyektiv fikir söyləməyə, eləcə də ustad şairi olduğu kimi tanımağa yardımçı olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Ulutürk Xəlil Rza. Bir odlu gözləri, bir də xoş səsi. Bakı, “Çinar-Çap”, 2007.
2. Rahim M. Səməd Vurğun haqqında xatirələrim. Səməd Vurğun xatirələrində. Bakı, “Xan”, 2016.
3. Səmədoğlu V. İstəyirmiş ki, biz sürgün edildikdən sonra intihar etsin... Səməd Vurğun xatirələrində. Bakı, “Xan”, 2016.
4. Salmansoy A. Səməd Vurğun: mühtəvi və mətni (müqəddimə). S.Vurğun. Seçilmiş əsərləri (şeyrlər). Bakı, “Şərq-Qərb”, 2016.
5. Vəkilov M. Ömür dedikləri bir karvan yolu. Bakı, “Yazıçı”, 1986.
6. Mim-Re. Yeni yaradıcılıq yollarında. “İnqilab və mədəniyyət” j., 1930, № 5.
7. Atababa M. Böyüyen şair. “İnqilab və mədəniyyət” j., 1934, № 8.
8. Vəliyev Ə. Nadir istedad, qüdrətli sənətkar. Səməd Vurğun xatirələrində. Bakı, “Xan”, 2016.
9. Vurğun S. Böyük oktyabr revolyusiyasının XX ildönümünə hazırlıq. “Ədəbiyyat qəzeti”, 1937, 6 aprel.

10. Əkbər Ə. Ədəbiyyatda düşmən qalıqları axıradək ifşa etməli. "Kommunist" qəz., 1937, 20 iyun.
11. Bağırov M.C. Sov.İKP-nin Nəzarət Komitəsinə yazdığı izahat. 1954, "Azadlıq" qəz., 2014, 12 iyun.
12. Həbibbəyli İ. Akademik Səməd Vurğun Vəkilov. Bakı, "Elm", 2015.

Aslan Salmanov

THE IMPORTANCE OF MEMOIR LITERATURE IN THE STUDY OF PERSONALITY AND CREATIVITY OF SAMAD VURGUN

Summary

The main task of philological research is to examine the history of literary texts and to pass it on to the reader irrespective of period, press and alphabet. The literary texts are studied using various literary and historical sources. Autographs, printable copies, memoir literature and memories are of great importance in the study of history of the texts and creativity of the master. In the article is explored the memories about Samad Vurgun, especially memories of his translator, prominent Russian-Soviet literary critic Adelina Adalis (The memory was written by Khalil Rza Uluturk and published in 2007). The author of the article is noted that A. Adalis nominated new thoughts about the personality and creativity of Samad Vurgun and these thoughts corresponds to the literary-historical facts and poet's works. M.J. Bagirov's attitude to the poet and the relations between S.Vurgun-H.Javid and S.Vurgun-M.Mushfig is studied particularly. The incurring of the poet to the prosecution and pressures is based on the A. Adalis's memories, periodical press and poet's works. As a result the importance of memoir literature in the study of personality and creativity of Samad Vurgun is confirmed.

Аслан Салманов

ЗНАЧЕНИЕ МЕМУАРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ИЗУЧЕНИИ ЛИЧНОСТИ И ТВОРЧЕСТВА САМЕДА ВУРГУНА

Резюме

Первостепенная задача филологического исследования это изучение истории создания литературных текстов, доведение их смысла до читателя, независимо от времени написания, языка и алфавита. А история создания литературных текстов изучается разными методами с использованием различных литературно-исторических источников. В изучении истории создания текста, а также творчества писателя в целом самым значительным источником, наряду с автографами и прижизненными печатными экземплярами трудов автора, большое значение имеет мемуарная литература и воспоминания.

В статье исследуются воспоминания о Самеде Вургуне, в основном воспоминания о поэте его переводчика, видного русско-советского литературоведа Аделины Адалис (воспоминания были переведены поэтом Независимости Халил Рза Улутурком и изданы в 2007 году). Автор статьи говорит об осмыслении по-

новому Аделиной Адалис творчества и личности Самеда Вургунa, опирающемся на литературно-исторические факты, связанные с произведениями поэта.

Автор останавливается на отношениях: С.Вургун – Г.Джавид, С.Вургун – М.Мушви́г, а также подробно описывает отношение к поэту М.Дж.Багирова. Данные о постоянном давлении и нападках на поэта обоснованы воспоминаниями А.Адалис, а также данными из периодической печати, и с помощью произведений самого поэта. В результате находит подтверждение значение мемуарной литературы в изучении личности и творчества Самеда Вургунa.